

ZSOLDOS ENDRE

Libellus Auguriorum: asztrológiai táblázatok*

A Libellus

Az OSZK Kézirattárában található a *Libellus Auguriorum* (Oct. Lat. 761) című 17–18. századi kézirat. Lőcsén készült, a szerző személye ismeretlen. Mint a címe is állítja, a kézirat jóslatokat tartalmaz (1. ábra).¹

A szöveg 36 lapot foglal el (1–36^r). A 2^r–3^r oldalakon (2. ábra) 'Primus' címszó alatt 42 úgynevezett 'váratlan esemény' van felsorolva, melyek bekövetkezése esetére vonatkoznak a jóslatok. Ezek a Hold égi pozíciójától függenek, az égitestnek a zodiákusban elfoglalt helyzete mutatja meg, hogy az adott esemény bekövetkezése esetén mi várható. Mivel mind a tizenkét állatövi csillagképhez tartozik 42 jóslat, így összesen 504-et tartalmaz belőlük a kézirat.

Néhány váratlan esemény: 'fülek csengése' (*Tinnitus aurium*), 'üvöltő kutya' (*Canis ululatus*) vagy 'macska nyávogása' (*Clamor seu Fletus Catti*). Ezekhez az eseményekhez tartozik egy-egy jóslat, mely attól függ, a Hold éppen melyik állatövi jegyben tartózkodik. Példaként nézzük azt az esetet, amikor a Hold a Bika csillagképben van (3. ábra), más csillagképben a jóslat is más lesz.

Ha ekkor cseng a fülünk, akkor valamilyen hatalmasságra rossz idők jönnek, például meghal.² Ha viszont macskanyávogást hallunk, akkor ez jó álmot, látványt vagy egyéb kellemes dolgot jelent.³ Nem minden jóslat különbözik egymástól, például ha egy kutya üvölt, annak ugyanaz a hatása, mint a fülek csengésének, azaz meghal egy fontos ember (ne feledjük, csak akkor, ha a Hold éppen a Bikában van). De van fiúgyereket ígérő,⁴ az olvasó szexuális életére vonatkozó⁵ vagy időjárás- és viaszontagságokat kilátásba helyező jóslat is.⁶

* Köszönettel tartozom Bakos Józsefnek, Farkas Gábor Farkasnak és Földesi Ferenecnek a cikk elkészítésében nyújtott segítségükért.

¹ Az alcíme: „Auguria quadraginta duo, hic ordine proposita ex quibus subsequens manifestatur accidere. Id quod Luna teneat signum Zodiacum, diem istum considerabis et hoc ex calendarijs facilius singulis diebus invenire poteris: illud enim Augurij interpretatio non elucidabit.”

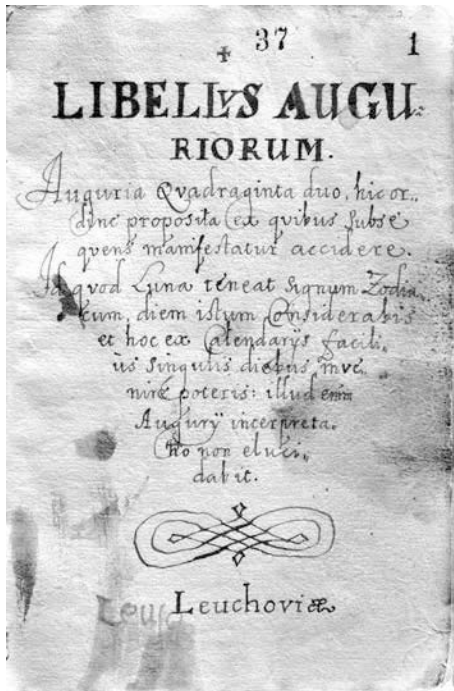
² Potens quidam Homo brevi morietur aut damnificabitur.

³ Somnium bonum, visionem bonam, aut aliquam laetitiam denotat.

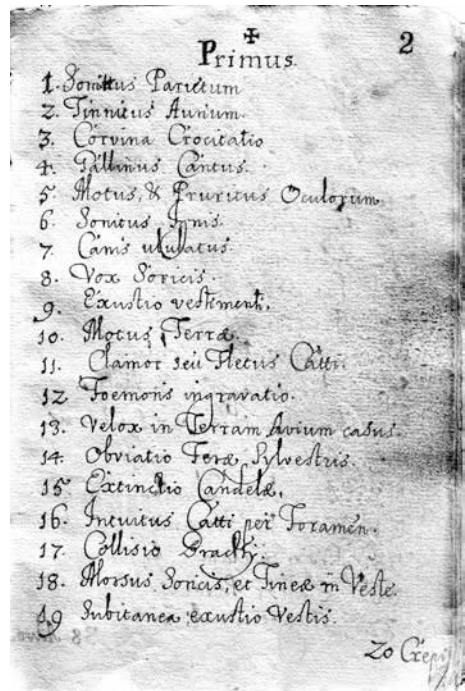
⁴ Uxor tua pariet tibi Filium.

⁵ Adulterium, fornicationem, aut luxuriam aliquam significat.

⁶ Pluviam, grandinem, aut aliam aliquam tempestatem denotat.

1. ábra. *A Libellus auguriorum cimlapja*
(OSZK Oct. Lat. 761)

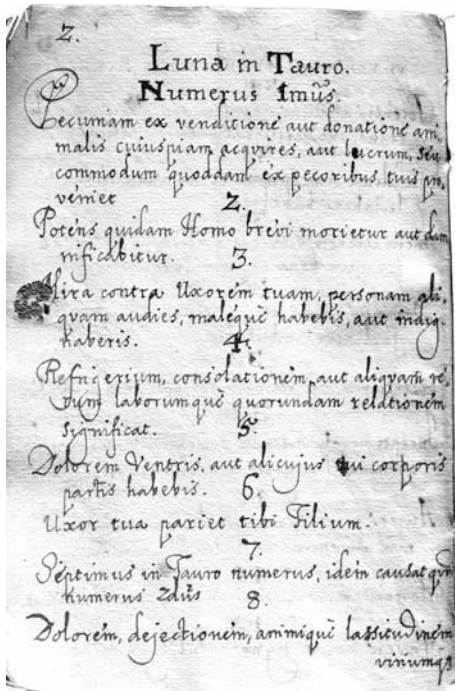
2. ábra. *Az első tizenkilenc*
'váratlan esemény'

A kézirat forrása Heinrich Khunrath⁷ könyve Zebelis arab király és bölcs jóslatairól, mely 1592-ben jelent meg Prágában.⁸ Khunrath egy berlini kódex nyomán készítette könyvét,⁹ mely eredetileg Joachim I. Nestor (1484–1535) brandenbur-

⁷ Heinrich Khunrath (c. 1560–1605), német alkimista. Lásd FORSHAW, Peter, *Curious knowledge and wonder-working wisdom in the occult works of Heinrich Khunrath = Curiosity and Wonder from the Renaissance to the Enlightenment*, ed. R. J. W. Evans, A. Marr, Aldershot, Ashgate, 2006, 107–129.

⁸ KHUNRATH, Heinrich, *Zebelis regis et sapientis arabum vetustissimi, de interpretatione quorundam accidentium, tam externorum quam internorum, sive eventuum innopinatum, rarorum & insolitorum, secundum lunae motum, per duodecim zodiaci celestis signa, observationes accuratissimae*, Pragae, Peterle, 1592. Ez egy kétnyelvű, latin és német szöveget tartalmazó kiadás. Megjelent később egy csak német változat is: Uő, *Verzeichnis und Auslegungen Zebelis, Etlicher Zufälle, welche den Menschen unversehens zuwiederfahren pflagen, nach unterschiedlichen Lauff des Monden durch die zwölff himlischen Zeichen*, Braunschweig, Moltrecht, 1669.

⁹ ROSE, Valentin, *Verzeichniss der lateinischen Handschriften*, Zweiter Band, Berlin, A. Ascher, 1905 (Die Handschriften-Verzeichnisse der Königlichen Bibliothek zu Berlin, Dreizehnter Band), 1213–1215. Az incipit: „Incipit zebelis sapientis arabum de interpretatione diversorum eventuum secundum lunam in 12 signis zodiaci.”

3. ábra. Ha a Hold a Bikában van...

gi választófejedelemé volt.¹⁰ A kódex egy lapját Aby Warburg egy cikkében közzétette,¹¹ és ebből jól látszik, hogy Khunrath a kódexbeli jóslatokat latinul egy kicsit, németül alaposabban bővítette (erről még később).

A címben szereplő Zebelis eredendően Sahl ibn Bishr (Zael, Zahel stb.) 9. századi zsidó csillagász és asztrológus nevének egyik latinosított változata.¹² Számos művét lefordították latinra, de ez nincs köztük,¹³ Valentin Rose pedig egyértelműen pseudo-Zebelről beszél.¹⁴ A kódexnek és így Khunrath könyvének is egy Salamon neve alatt szereplő táblázat a forrása, a *Tabula prenostica Salomonis*.¹⁵ Ez több 11–12. századi kódexben is megtalálható.¹⁶ A táblázat vízszintes tengelyén találjuk a csillagképeket, a függőlegesen pedig 24 eseményt, a táblázatban pedig 288 rövid jóslatot. Az eseményekből

¹⁰ ROSE 1905, i. m. 1213–1214.

¹¹ WARBURG, Aby, *Heidnisch-antike Weissagung in Wort und Bild zu Luthers Zeiten = Sitzungsberichte der Heidelberger Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse, Jahrg. 20, 26. Abh., 1920, 66.* – Magyarul WARBURG, Aby, *Pogány-antik jóslás Luther korából*, ford. Adamik Lajos, Bp., Helikon, 1986, VI. tábla.

¹² SARTON, George, *Sahl ibn Bishr = Ő, Introduction to the History of Science, I*, Huntington NY, Robert E. Krieger Publ. Co., 1975, 569.

¹³ CARMODY, Francis J., *Arabic Astronomical and Astrological Science in Latin Translation. A Critical Bibliography*, Berkeley-Los Angeles, University of California Press, 1956, 40–46. – Közülük több megjelent nyomtatásban a *Liber quadripartiti Ptholemei*, Uenetij, per Bonetum Locatellum, 1493 kötetben.

¹⁴ ROSE 1905, i. m. 1213.

¹⁵ BURNETT, Charles, *A Note on Two Astrological Fortune-Telling Tables = Revue d'histoire des textes*, 1988, 257–262. – Újra kiadván BURNETT, Charles, *Magic and Divination in the Middle Ages*, Aldershot, Variorum, 1996.

¹⁶ Burnett két kódexet említ: Leiden, Bibliothek der Rijksuniversiteit, Scaliger 38 a 11. századból, és Paris, Bibliothèque nationale, lat. 16208 a 12. század végéről. Ez utóbbi megtalálható a Gallica honlapon (gallica.bnf.fr). A táblázat a 135^r fölión látható.

21 megegyezik a kéziratban találhatóakkal, három hiányzik: 'De eo [ti. sorex] si uestim(en)tu(m) lan(er)it', 'De subito i(n)cursu bestie i(n) curte' és 'Si ignis sintillat'. Az alábbi táblázatban összehasonlítom a *Tabula*, Khunrath és a kézirat eseményeit.

<i>Tabula prenostica Salomonis</i>	<i>Khunrath</i>	<i>Kézirat</i>
de sonitu domus	Sonitus parietum	Sonittus Parietum
de tinitu aurium	Tinnitus aurium	Tinnitus Aurium
de uoce corui	Coruina crocitatio	Corvina Crocitatatio
de uoce galli	Gallinus cantus	Gallinus Cantus
de motu oculorum(m)	Motus oculi	Motus, & Pruritus Oculorum
de sonitu ignis	Sonitus ignis	Sonitus Ignis
de ululatu canis	Canis ululatus	Canis ululatus
de uoce soricis	De uoce soricis	Vox Soricis
de incensis uestibus	Exustio vestimenti	Exustio vestimenti
de teremotu	Motus terrae	Motus Terrae
de clamore gatte	Clamor catti	Clamor seu Fletus Catti
de inq(ui)nata este femo(re)	Ingravatio femoris ¹⁷	Foemoris ingravatio
de casu auis iuxta te i(n) uia	Avis cadens in terram	Velox in Terram Avium casus
de occursu fere	Obviatio ferae siluarum	Obviatio Ferae Sylvestris
de subito ca(n)dela exsti(nc)ta	Extinctio candelae	Extinctio Candelae
de intuitu gatte i(n) fo(r)a(m)i(n)e	Intuitus catti per foramen	Intuitus Catti per Foramen
	Collisio brachij	Collisio Brachij
si sorex uestim(en)tu(m) rose(r)it	Sorex vestem rodens	Morsus soricis, et Tineae in Veste
	Subita exustio vestium	Subitanea exustio vestis
de crepitu ignis	Crepitus ignis	Crepitus ignis
	Pestis in corte	Dolor in corde
	Inconsuetus fumus ignis	Inconsuetus ignis fumus
si uestime(n)tu(m) i(n)q(ui)nat(um) sanguine	In veste macula sanguinis	Sanguinea Macula in Veste
de pulsu brachii	Pulsus Brachij	Pulsus Brachij
	Reptinum gaudium	Reptentium gaudium
	Subitanea tristitia	Subitanea Tristitia
	Pruritus manus	Pruritus Manus
	Pruritus pedum	Pruritus Pedis
	Sternutatio aliqua insolita	Sternutatio insolita
	Labiorum ¹⁸ apertio	Librorum apertio s. Motus
	Sanguinis repe(n)tinus fluxus	Reptentinus Sanguinis fluxus
	Auium pugna	Avium in Aëre pugna

¹⁷ A kéziratban 'femoris' helyett 'foemoris' található.

¹⁸ A kéziratban 'labiorum' helyett 'librorum' található.

<i>Tabula prenostica Salomonis</i>	<i>Khunrath</i>	<i>Kézirat</i>
	Animalium pugnatio	Animalium Sylvestrium pugna
	Oscitatio hominis	Oscitatio Hominis
	Vox & clamor anseris	Vox & clamor Anseris
	Clamor pavonis	Clamor Pavonis
	Clamor asini ¹⁹	Rugitus Asini
	Auis ad fenestram	Advolutio Avis ad Fenestram
	Obuiatio mortui	Obviatio Mortui
	Obuiatio vetulae	Obviatio Vetulae
	Subita poculi effusio	Subita poculi effusio
de pauore somnii	Pavor visionis somnii ²⁰	Pavor visionis Somnij

A táblázat igazolja, hogy Khunrath könyvének és így a lőcsei kéziratnak is a *Tabula prenostica Salomonis* a végső forrása. Salamon táblázata az évszázadok alatt újabb 'váratlan eseményekkel' bővült ki és a jóslatok maguk is részletesebbekké váltak. Míg a Tabula jóslatai esetenként csak egy szóból álltak (például 'bonu(m)' vagy 'fornicatio'), addig Khunrath már jóval részletesebben kifejtette a várható eseményeket. Érdekes össze is hasonlítani ezeket. Ha például a Hold a Kosban található, és cseng a füled (*Tinnitus aurium*), akkor:

<i>Tabula prenostica Salomonis</i>	<i>Kódex</i>	<i>Khunrath</i>	<i>Kézirat</i>
bo(n)a re(s) aliquant(a)	Pecuniam vel Vestimentum aut domum aut nunciu(m) bonum.	Pecuniam vel vestimentum nouum, aut donum aut nuncium bonum habebis.	Pecuniam, indumentum, novum aliquod, aut vestimentum donum, aut nuncium bonum habiturus es.

Az eredeti tömör jóslat láthatóan egyre bővült. Mivel a kéziratban még a Khunrathénál is hosszabb változat szerepel, két eset lehetséges. Vagy a másoló nem közvetlenül Khunrath könyvét írta le, hanem egy másik, már bővebb kéziratot másolt át, vagy pedig ő maga egészítette ki a nyomtatott változatot. A jóslat német fordítása mindkét kiadásban azonos, de hosszabb mind Khunrath, mind a kézirat latin verziójánál.²¹ Érdekes megemlíteni azt is, hogy ugyanezek a 'váratlan események' megtalálhatók voltak tőlünk keletebbre, a cári Oroszországban is.²²

¹⁹ Ez és az előtte levő Khunrathnál fordított sorrendben van.

²⁰ Khunrathnál a „Collisio brachii” után következik.

²¹ KHUNRATH 1669, i. m. Aiii: „So bedeut es ein new Ehrenkleid / oder einem ein Geldgeschenck / oder stattliche Gaben / grosse Verehrung / oder ein fröhlich angenehme Botschafft / gute Briefe / frembde Gesandten: oder daß man Geld oder böse ungewisse Schulden einkriegen / oder gute Versicherung / oder Pfandschafften bekommen werde.”

²² W. F. RYAN, *What Was the 'Volkhovnik'? New Light on a Banned Book = The Slavonic and East European Review*, 1990, 718–723; Uő, *Magic and Divination. Old Russian Sources = The*

Heinrich Khunrath, a kézirat forrásának kiadója nem teljesen ismeretlen Magyarország. Legnevezetesebb könyve, az *Amphitheatrum sapientiae aeternae*²³ több példányban megtalálható volt hazánkban. A Zrínyi-könyvtár²⁴ és a sárospataki Rákóczi-könyvtár²⁵ is rendelkezett az 1609-ben Hanauban megjelent kiadással és Esterházy Pál (1635–1713) nádor könyvtárában szintén volt egy példány valamelyik kiadásból.²⁶ A főúri könyvtárakon kívül a nagyenyedi kollégium olvasói is hozzáfértek Khunrath legismertebb művéhez.²⁷ A Zebelisnek tulajdonított jóslatoknak viszont úgy tűnik, ez az első, de nem az utolsó ismert magyarországi megjelenése. Az OSZK egy másik kézírata (Oct. Lat. 983)²⁸ szintén tartalmazza ugyanezt a művet. Feltehetően ez a későbbi mű, a katalógus²⁹ szerint ez 18. századi, míg az Oct. Lat. 761 pedig 17. század végi vagy 18. század eleji. A két kézirat azonos forrástól (Khunrath könyve) származik, de valószínűleg egymástól függetlenek. A váratlan események hatására bekövetkező dolgok nagyon hasonlóak, de nem azonosak. A fenti táblázatban található várható esemény a későbbi kézirat szerint: „Pecuniam, indumentum novum aliquod, aut vestimentum donum, aut nuncium, aliquem bonus habiturus es.” Jelentős különbség található a címükben, a későbbi kézirat ugyanis megadja a forrást: „redactorum ex bibliotheca nobilis viri Cunradis medici, ac doctori excellentissimi principis ac domini Vilhelmi a Rosis ordinarii Pragae commorantis desumpti.” Ez nem más, mint a Khunrath-könyv címlapjáról egy részlet, „Ex Bibliotheca Henrici Khunrath Lips. Medic. Doct. Illvstrissimi Principis ac Domini, Domini VVilhelmi a Rosis,³⁰ &c. Medici ordinarij, Pragae jam commorantis.” A kézirat címlapján szereplő Cunrad orvos maga Heinrich Khunrath, míg Wilhelm a Rosis, azaz Wilhelm von Ro-

Occult in Russian and Soviet Culture, ed. Bernice Glatzer Rosenthal, New York, Cornell University Press, 1997, 35–58.

²³ KHUNRATH, Heinrich, *Amphitheatrum Sapientiae Aeternae, Solius, Verae, Christiano-Kabalisticum, Divino-Magicum, Physico-Chymicum, Tertriumum-Catholicon*, h. n., 1595.

²⁴ HAUSNER GÁBOR, KLANICZAY TIBOR, KOVÁCS SÁNDOR IVÁN, MONOK ISTVÁN, ORLOVSZKY GÉZA, *A Bibliotheca Zriniana története és állománya*, Bp., Argumentum Kiadó–Zrínyi Kiadó, 1991, 362.

²⁵ MONOK ISTVÁN, *A Rákóczi-család könyvtárai 1588–1660*, Szeged, Scriptorum, 1996, 39.

²⁶ BAJÁKI RITA, BUJDOSÓ HAJNALKA, MONOK ISTVÁN, VISKOLCZ NOÉMI, *Magyarországi magánkönyvtárak IV. 1552–1740*, Bp., OSZK, 2009 (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 13/4), 200.

²⁷ JAKÓ ZSIGMOND, MONOK ISTVÁN, NÉMETH NOÉMI, TONK SÁNDOR, *Erdélyi könyvesházak II. Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagyenyed, Szászváros, Székelyudvarhely*, Szeged, Scriptorum, 1991 (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 16/2), 154.

²⁸ A címe: *Libellus auguriorum quorundam infra scriptorum per signa duodecim zodiaca Quurattissime (?) in ordinem redactorum ex bibliotheca nobilis viri Cunradis medici, ac doctori excellentissimi principis ac domini Vilhelmi a Rosis ordinarii Pragae commorantis desumpti*. Hely és idő nincs megadva. A mű a 30° és 60° oldalak közt található. A benne található pecsét szerint az OSZK a „Bibliotheca in Keszthely”-től kapta 1953-ban.

²⁹ *Kézirattár: Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárának katalógusai*, Arcanum CD, é. n.

³⁰ ENNEPER, Annemarie, *Rosenberg, von = Neue Deutsche Biographie*, 22, Berlin, Duncker und Humblot, 2005, 57–58.

senberg (Vilém z Rožmberka, 1535–1592) cseh főnemes volt, akinél Khunrath 1591-től háziorvosként működött.

Khunrath más összefüggésben is szerepel a hazai művelődéstörténetben. A brassói lelképásztor, Bayer János elítélése indoklásában téveszméit (többek között) Khunrath műveire vezetik vissza.³¹

A *Tabula prenostica Salomonis*-hoz hasonló táblázatokat talált Paul Kunitzsch két 12. századi kódexben.³² Ezeknél a táblázat vízszintes tengelye tíz állatövi jegyet tartalmazott a tizenkettőből, míg a függőleges a bolygókat, a teleholdat, a Hold felszálló csomóját és feltehetően a Sírúst – így száz jóslatra volt hely.

Noha nem táblázatos alakban van, a *Libellus Auguriorum* valójában egy táblázat. A táblázat vízszintes tengelyén található a zodiákus jegyei, míg a függőlegest a váratlan események alkotják. Ilyen mennyiségű jóslat táblázatos elhelyezése azonban elég kényelmetlen lett volna, nyilván ezért írta őket a másoló oszloponként egymás után.

Egyéb táblázatos jóslatok: a Csízó

Hasonló táblázatos jóslatokat találhatunk a Regiomontanus (Király Hegy János) neve alatt árult csízókban. Ez a zodiákus csillagképek (asztrológiai) tulajdonságainak felsorolása után következik: „Tábla, mellyből meg-ismérni, mindennik Égbéli Jegyben mit kell mivelni, és mit nem, mellyben az j. jót, az m. mérték szerént, g gonoszt jegyez.”³³ Itt arra kapunk útmutatást, melyik csillagképben mit érdemes a felsorolt cselekmények közül csinálni.

Noha nincs részletezve, itt a Hold helyzete számít. Mint Weger Imre megjegyezte: „az állatövi jegyek és a bolygók uralkodása a döntő, azzal a különbséggel, hogy a születéseknél az állatövi jegyek uralkodását a bennük járó *Nap*, ebben az esetben a bennük járó Hold állapítja meg. Így például, ha a *Hold* a vízöntő jegyében jár, jó házat építeni, házasodni, új dolgokat vásárolni stb.”³⁴ Bár azt várnánk, hogy a táblázat változatlan maradt minden kiadásban, ez valójában nincs így. Az 1770-es években először a Halakban vált előnyössé a borotválkozás,³⁵ majd a további csízókban a cseléd fogadása is.³⁶

³¹ FONT Zsuzsa, KESERŰ Bálint, *Egy brassói lelképásztor spirituális eltévelyedése az 1670-es években* = „Nem sülyed az emberiség!”... *Album amicorum Szörényi László LX. születésnapjára*, főszerk. Jankovics József, Bp., MTA Irodalomtudományi Intézet, 2007, 485–491.

³² BURNETT 1988, i. m. 257.

³³ PSEUDO-REGIOMONTANUS, *Cisio. Az az: az astronomiai tudománynak, rövid értelemnek való leírása...*, Buda, Landerer, [1763–1772], D4^r. A jelzete 324.073.

³⁴ WEGER Imre, *Regiomontanus és a népnaptárak*, Bp., 1937 (Német néprajzi tanulmányok, 1), 40.

³⁵ A 326.034 jelzetű csízó az OSZK-ban, 1797 előttre datálva.

³⁶ Az 1772–1797 közé datált 324.074 jelzetű, az 1790-es évekre datált 77.514/2 jelzetű és az 1802 és 1806 közé datált 826.665 jelzetű csízók.

	Kos	Bika	Kettős	Rák	Oroszlány	Szűz	Mérték	Scorpio	Nyilas	Bak	Víz-öntő	Halak
Utra indúlni	j	j	g	j	g	j	j	g	m	j	m	j
Venni, s el-ádni	m	j	j	g	j	j	j	g	j	g	m	j
Tselédet fogadni	g	j	j	g	g	j	m	g	m	g	j	g
Házát építeni	g	j	m	g	j	j	g	g	m	m	j	m
Házba költözni	g	j	m	g	j	m	m	g	m	g	j	m
Új ruhába öltözni	j	g	g	j	g	m	j	g	m	j	g	j
Házasúlni	g	j	m	g	m	j	j	g	j	g	j	j
Borotválkozni	g	j	m	g	m	j	j	g	j	m	m	g
Követet botsátáni	j	g	j	j	g	j	j	g	m	m	g	m
Értzet mívelni	j	g	m	g	j	m	g	m	j	g	g	m

Ezek a táblázatok Regiomontanus kalendáriumának utóéletére vezethetők vissza.³⁷ Az 1512-ben megjelent *Kalendarium teütsch*-ban már megtalálhatjuk a bővebb változatot, mely 32 cselekedetet sorol fel.³⁸ Ugyanez jelent meg a népszerű *Astronomia Teutsch*-ban is, és a későbbiekben egyéb kalendáriumokban is. Még több, 87 cselekményt sorol fel a Grimmelshausen (1622–1676) által kiadott kalendárium.³⁹

A *Kalendarium teütsch* 32 cselekménye az először 1532-ben megjelent *Temporal* című kötetben lecsökkent tízre, ennyi van a magyar *Csizióban* is. Nem egyedül a németeknél és a magyaroknál volt népszerű ez a kis táblázat, az 1600-as évek körül számos dán almanachban is megtaláljuk. Az alábbi táblázat mutatja a jóslandó cselekedeteket:

³⁷ ZINNER, ERNST, *Regiomontanus: His Life and Work*, transl. Ezra BROWN, Amsterdam, North-Holland, 1990, 128 (a német eredeti 1938-ban jelent meg); BORSA Gedeon, *A magyar csizió kialakulásának története = Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1974–1975*, 1978, 265–347.

³⁸ *Kalendarium teütsch Maister Joannis Künigspersgers*, Augspurg, Durch Joannem Syttich, 1512, Hhiii^v–Hhiv^f.

³⁹ VON GRIMMELSHAUSEN, Hans Jakob Christoffel, *Des Abenteurlichen Simplicissimi Ewig-währender Calendar / Worinnen ohne Die ordentliche Verzeichnus der unzehlbar vieler Heiligen Täge auch unterschiedliche Curiose Discursen von der Astronomia, Astrologia, Item den Calendern / Nativitäten ...*, In Nürnberg, Verlegt und zu finden bey Wolf Eberhard Felbecker, 1670 [megjelent 1677]. A kalendárumról I. ZELLER, Rosmarie, *Grimmelshausen's Ewig-währender Calendar: A Labyrinth of Knowledge and Reading = A Companion to the Works of Grimmelshausen*, ed. Karl F. Otto, Jr., Rochester, NY, Camden House, 2003, 167–199.

⁴⁰ PSEUDO-REGIOMONTANUS, i. m. D4^f.

⁴¹ REGIOMONTANUS, Johannes, *Temporal. Des Weitberhümbten M. Johan(n) Künigspersgers / natürlicher kunst der Astronomei / kurtzer Begriff...*, Erfurd, bey Wolfgang Sthürmer gedrückt, 1534, C^f.

⁴² HERLITZ, David, *Calendarium eller Almanach / paa det Aar / effter vor Herris Jesu Christi naaderige fødsel. M. DC. IIII. Beregnet ved / Davidem Herlicium, Philosophiae & Medicinae Doc-*

<i>Csízio</i> ⁴⁰	<i>Temporal</i> ⁴¹	<i>Calendarium eller Almanach</i> ⁴²
Utra indúlni	Wandern	At vandre
Venni, s el-ádni	Kauffen / verkauf.	At kiøbe eller selle
Tselédet fogadni	Eehalten dingen	Ecteskab at holde
Házát építeni	Heuser bawen	Hus at bygge
Házba költözni	In heuser ziehen	At flytte i hus
Új ruhába öltözni	new kleider anle.	At iføre ny klæder
Házasúlni	Hochzeit mache(n)	At giøre bryllup
Borotválkozni	har abschneiden	At skære haar aff
Követet botsátani	Boten senden	At sende bud
Értzet mívelni	Metal arbeiten	At arbeide i ild
		At jage

A fordítások nem minden esetben egyeznek teljesen az eredetivel. Például míg a német és a dán változat házasságról beszél, addig a *Csízio* cseléd fogadásáról. Az adott cselekedet sem egyformán jó vagy rossz a különböző nyelvű változatokban, a magyar szorosabban követi a német eredetit, mint a dán.

A nagyszombati kalendárium

Jóslatokat nem csak a kevésbé művelt rétegeknek szánt csíziókban olvashatunk. A nagyszombati egyetem által kiadott kalendáriumok (*Calendarium Tyrnaviense*) is szép számmal tartalmaznak előrejelzéseket. Zemplén Jolán szerint Szentiványi Mártonnak, a kalendárium szerkesztőjének „[á]lláspontja elvileg elutasító ugyan, de Fröhlichhez hasonlóan kalendáriumában kénytelen prognos-ticonokat adni.”⁴³

A kalendáriumok tartalmaznak táblázatos jóslatokat is (nem mindegyik, például az 1687. évi kalendáriumban nem volt táblázat). Ezek orvoslással kapcsolatos előrejelzések. Az orvosi asztrológia a csillagjóslás legelfogadottabb része volt évszázadokon keresztül. Mivel az arisztotelészi kozmoszban a Hold feletti világ hatott a Hold alattira (l. például az árapály jelenségét), így teljesen magától értetődő volt, hogy a betegségek gyógyításához szükséges az ég megfigyelése. A zodiákus csillagképek és a bolygók hatással voltak éppúgy az emberi test különböző részeire, mint az orvosságok készítéséhez felhasznált gyógynövényekre vagy ásványi anyagokra.⁴⁴ Egyes csillagoknak is lehettek jó és nemkívánatos hatásai, ilyen például a Sirius (*Canicula*, α *Canis Maioris*), melyről Cicero írta, hogy

torem / oc den lofflige Stads ny Stargard hos Ihna / forordnet phisicum, Prentet i Kiøbenhaffn / hos Henrich Waldkirch, 1604.

⁴³ M. ZEMPLÉN Jolán, *A magyarországi fizika története 1711-ig*, Bp., Akadémiai, 1961, 149.

⁴⁴ Orvosi asztrológiáról l. AZZOLINI, Monica *The Duke and the Stars. Astrology and Politics in Renaissance Milan*, Cambridge, MA-London, Harvard University Press, 2013, 142–153; MAYER Ferenc Kolos, *Az orvosi asztrológiáról = Orvosi Hetilap*, 1927, 913–915; DEMKÓ Kálmán, *A magyar*

„ahogy hallottuk, a ceosiak évenként gondosan meg szokták figyelni a kutya (Canicula) csillagkép⁴⁵ feljövetelét, és ebből következtetnek arra – ahogy a pontusi Heraclidés írta –, vajon az esztendő egészséges lesz-e, vagy pedig ártalmas. Ha ugyanis a csillagzat sötétebben és mintegy ködösen jelenik meg, akkor a légkör nehéz és nyomasztó lesz, következésképpen kigőzölgése is sűrű és veszedelmes lesz; ha azonban fényesen, csillogón tűnik fel a csillagkép, akkor ez azt jelenti, hogy a légkör ritka és tiszta lesz, éppen ezért egészséges.”⁴⁶ Hasonló véleményen volt Temesvári Pelbárt is: „Canicula, Izidor, Plinius és Constantinus együttes véleménye és általában a komputisták véleménye szerint egy csillag, róla kapták a nevüket a kánikulai napok. Azért nevezik kutyának, mert a testeket megbetegíti, amíg a Nap hozzá felemelkedik. Amikor együtt áll a Nappal a melegsége megkészsereződik, a testek bomlani kezdenek és párolognak és ilyenkor vannak a kutyák a legjobban megveszve... Így ekkor a purgálás káros, és az orvosi érvágás, és a túlzott hő elleni italok...”⁴⁷ Egy másik helyen pedig még egyértelműbben fogalmaz: „mely csillagképek alkalmasak érvágásra, orvosi purgálásra, gyógyszerek bevételére és ez megfontolandó a Hold mozgása szerint, tudniillik a Zodiákus jegyeiben, Hippocrates alapján...”⁴⁸

Kevésbé meglepő tehát, hogy a nagyszombati kalendáriumban található táblázatok közül az egyik a köpölyözés ('scarificatio') vagy érvágás ('sectio venae') megfelelő időpontját adja meg, minden hónapban felsorolva a szóba jöhető napokat. A csízióval ellentétben ezek a napok évente változtak, nagyobb bizalmat keltve az olvasóban, aki láthatta, hogy évente újraszámolták őket. A másik rendszeresen előforduló táblázat az orvosságok bevételére szerencsés napokat sorolja fel. Példaként itt látható néhány megfelelő januári nap mindkét eseményre:

Év	Köpölyözésre vagy érvágásra megfelelő januári napok
1700	1., 4., 5., 8., 9., 10., 11., 14., 15., 16., 25., 27., 28., 29.
1699	6., 14., 15., 22., 23., 24., 25., 26., 27., 28.
	Orvosságok bevételére megfelelő januári napok
1694	1., 7., 8., 9., 10., 15., 17., 19., 20., 21., 27., 28., 29.
1683	3., 7., 10., 17., 18., 21., 22., 31.

A táblázatokhoz néhány évben hosszabb magyarázat is járult, ahol Szentiványi alaposabban kifejtette, hogy mikor helyes orvosságot bevenni vagy eret vágni.

orvosi rend története tekintettel a gyógyászati intézmények fejlődésére Magyarországon a XVIII. század végéig, Bp., Dobrowsky és Franke, 1894, 269–280.

⁴⁵ Valójában végig csillagról van szó, nem csillagképről vagy csillagzatról.

⁴⁶ CICERO, *De divinatione* I, 57.130. Magyarul CICERO, Marcus Tullius, *A jóslásról*, ford. Hoffmann Zsuzsanna, Szeged, Belvedere, 2001, 62.

⁴⁷ PELBARTUS DE THEMESWAR, *Secundus liber Rosarii Theologie aurei: ad Sententiarum secundum librum accomodatissimus*, Hagenaw, 1504 (RMK III/125), k3^r.

⁴⁸ PELBARTUS 1504, i. m. R7^v. Pelbárt csillagászati és asztrológiai nézeteiről I. ZSOLDOS Endre, *Temesvári Pelbárt csillagászati tudománya = Magyar Könyvszemle*, 2013, 23–46.

Végezetül

A lőcsei kézirat tehát egy régi hagyományt hozott el Magyarországra. Ez jól illeszkedett a különféle (nem feltétlenül asztrológiai) jóslások itthoni népszerűségéhez,⁴⁹ mely a későbbi századokban sem változott. A miskolci „törvény tudó” Décsy Antal például egy csillagászati felfedezést vont kétségbe asztrológiai hiedelmei és Cardano jóslatai alapján.⁵⁰ Az általa hivatkozott Comes de Flisco (Maurizio de Fieschi, 17. századi francia asztrológus) ismert volt II. Rákóczi Ferenc és Bercsényi Miklós előtt is, akik számon tartották jóslatait. Sőt, valaki 1812-ben Nagyváradon még készített egy kéziratos másolatot Flisco egy művéről.⁵¹ Décsy egy későbbi kézírata szintén tele van asztrológiai utalásokkal az 1811. évi nagy üstökös kapcsán, bár töretlen hite a csillagjóslásban addigra már kissé megingott.⁵² A 20. század elején pedig több évszázados karrier után a csízió is megszűnt. A ’váratlan események’ azonban azóta is velünk vannak (például ’fekete macska átmegy előtted az utcán’, ’beütöd a könyököd’ stb.), még ha esetleg senki se veszi őket komolyan.

ZSOLDOS, ENDRE

Libellus Auguriorum: astrological tables

The manuscript Oct. Lat. 761 in the National Széchényi Library is a collection of prognostications. These are based on the occurrence of 42 ’unexpected events’ – such as *sonitus parietum* or *tinnitus aurium*, and the Moon’s position in the zodiac. For any event and zodiacal sign belonged a prediction, for example the death of an important person, or the birth of a baby. This kind of prognostication goes back to at least the 12th century, to a *Tabula prenostica Salomonis*. The immediate source of the manuscript, however, is the book of the German alchemist Heinrich Khunrath, printed in Prague in 1592: *Zebelis regis et sapientis arabum vetustissimi, de interpretaatione quorundam accidentium*... Khunrath was known in Hungary during the 17–18th centuries. There is another

⁴⁹ L. pl. VISKOLCZ Noémi, *Jövendölések és váradalmak 17. századi protestáns irodalmunkban = A harmincéves háború prófétái és chiliasztái*, szerk. Keserü Gizella, Szeged, 2003 (Fiatal Filológusok Füzetei, Korai Újkor, 4), 65–93.

⁵⁰ FARKAS Gábor Farkas, ZSOLDOS Endre, *Décsy Antal és a Ceres = Magyar Könyvszemle*, 2012, 442–454.

⁵¹ OSZK Kézirattár, Fol. Lat. 263. *Comitis de Flisco De Fato Austriaco. Hoc est an augustissimae domus Austriacae ex effectibus magnae coniunctionis superiorum in igneo trigono, et instanti rerum mundanarum revolutione (ut multi credunt) proximus sit finis. Opusculum divo Leopoldo primo caesari ... consecratum 1664. – Monarhae futuro Ludovico XIV. Galliae et Navarrae regi ... Comes de Flisco de causis mutationum sectarum, imperiorum et regnorum mundi opusculum sacrat ... 1662.*

⁵² OSZK Kézirattár, Oct. Hung. 399. *Mulatságos Elmélkedések az mostani üstökös Tsillagról, Melly látzatik az Égen a Mérték Jegyében, irta Détsy Décsy Antal Törvény Tudó, Miskoltzon 1811. esztendőben.* Ennek feldolgozása folyamatban van Farkas Gábor Farkassal.

manuscript in the National Széchényi Library (Oct. Lat. 983) which also follows Khunrath's book, but it differs in small details. We can find Khunrath's works in contemporary book-lists, too, and there is one instance, when someone was accused of having false ideas because of reading Khunrath. One can find other tabular prognostications in Hungary. One such is printed in certain calendars (*cisio*), their origin is in Regiomontanus' popular calendar (*Temporal*). Similar, though made apparently with more care, tabular prognostication is found in the calendars of the Jesuit University of Nagyszombat. They give the date for taking medicines or for making *scarificatio* or *sectio venae*, in the tradition of medical astrology.

Keywords: Astrology, manuscripts, prognostications, Heinrich Khunrath